

החצב פורח : האם הקדים או אחר לפרוח השנה

(תשפ"ד) ?

רענן דונוביץ - חבר בכלנית, raanandu@smile.net.il

אבי שמידע - אבי שמידע, חוג כלנית, המחלקה לאבולוציה ואקולוגיה והמרכז לרציונליות,
האוניברסיטה העברית בירושלים - avi.shmida@gmail.com

תמונת השער: חצב מצוי, עמק חרוד 15.9.23 צלמה מרס שמאלי ©

התצפית: 10-21.9.2023

פרסום: 21.9.2023

תקציר: פריחת החצב המצוי *Uriginea maritima* בשיא עונת היובש סוף הקיץ רתקה תמיד את כל יושבי הארץ; איך הוא פורח ללא גשם בתקופה שכל שאר צמחי ארצנו יבשים או נמצאים בתרדמה. אגדות ופזמונים נכתבו על כך ולא פחות רתקה אותנו השאלה - האם השנה החצבים הקדימו לפרוח או פריחתם מתעכבת? על כך בכתבה הבאה.

=====

כל שנה אנו מקבלים מחברי חוג כלנית תצפיות רבות אודות פריחת החצבים. הנושא שמעניין ביותר את חובבי הטבע חוזר כל שנה: האם השנה הקדימו או אחרו לפרוח בהשוואה לשנה שעברה? (או לממוצע מועד תחילת הפריחה בשנים עברו). פריחת החצב המצוי *Uriginea maritima* בשיא עונת היובש סוף הקיץ רתקה תמיד את כל יושבי הארץ; אין הוא פורח ללא גשם בתקופה שכל שאר צמחי ארצנו יבשים או נמצאים בתרדמה. אגדות ופזמונים נכתבו על כך ולא פחות רתקה אותנו השאלה: האם השנה החצבים הקדימו לפרוח או פריחתם מתעכבת?

השנה טכנולוגיית הווטסאפ אפשרה לנו לצאת בקריאה לחברים - לשלוח לנו תמונות של חצבים פורחים מאתרי הארץ השונים ואנו ננסה להכליל על פיהן; האם הקדימו החצבים לפרוח או אחרו? חוזרים אנו ומדגישים שכדי לענות על שאלה זו חשוב לבדוק ולהשוות את הפריחה באותה אוכלוסיה ובדיוק באותו מקום, אלא מאי, מספר חובבי הטבע ה"יקים" והמתמידים בתצפיותיהם משנה לשנה תוך סימון אותו אתר זעום ועל כן נרחיב את היריעה

ונסתפק במה שיש - 43 אתרי חצבים שדווחו לקבוצת הווצאפ שלנו ("כלנית כתב-עת ושיתוף תמונות") ואתר בודד בו אנו משווים כל שנה אותה אוכלוסייה וגושי חצב מסוימים מסומנים (הר-גילה).

חצב מצוי, חלקת מעקב הר גילה א. שמידע ©

כן נשלחו לקבוצת "ווצאפ כלנית" סך של 91 תמונות, מ- 43 אתרים שונים.

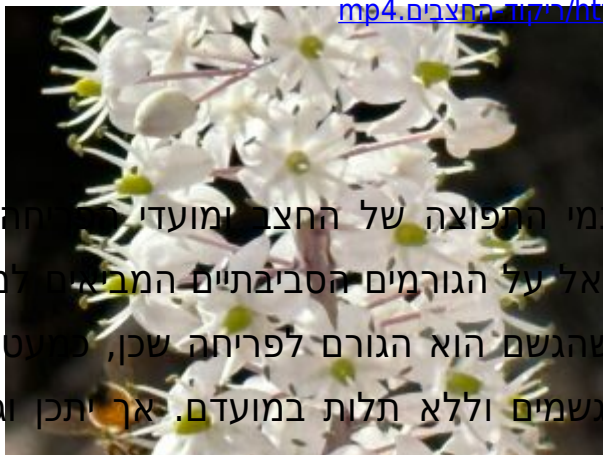
חצב מצוי, עמק-חרוד 15.9.2023, מרס ©

התמונות מקסימות, ומוגשות לכם בכתבה זו רק בחלקן, עם שמות הצלמים ואנו מתנצלים
על אלה שלא עלו לדפוס. האם ניתן לעשות מתצפיות אלה הכללות, בעזרת ידע משנים
קודמות?

מימין: חצב מצוי, קדומים, 15.9.23 י.כהן © משמאל: חצב מצוי, תל יודפת 15.9.23 נ.סטמבלר ©

<https://www.kalanit.org.il/wp-content/uploads/2023/09/mp4-החצב-המצוי.mp4>

ננסה להישאר צמודים לעובדות ולהקיש מדגמי התפוצה של החצב ומועדי הפריחה של אוכלוסיות חצב במעונות ובאתרים שונים בישראל על הגורמים הסביבתיים המבאים למועד פריחת החצב. ראשית נוציא מכלל אפשרות שהגשם הוא הגורם לפריחה שכן, כמעט רוב מוחלט של אוכלוסיות החצב פורחות לפני הגשמים וללא תלות במועדם. אך ייתכן וגשמי השנה הקודמת משפיעים על מועד הפריחה; מקובל אצל חוקרי הבוטניקה כי שנת אביב גשומה ממלאת את הבצל במזון והבצל מגיע לגודל הקריטי הגורם ל"מוכנות לפריחה". מחקרים שנעשו על בצלי צבעונים וגיאופיטים נוספים מאששים דגם זה.

רוב מיני הגיאופיטים (צמחי בצל ופקעת) ההיסטרנטיים (כאשר הפריחה באה טרם העלווה) פורחים בחבל הים-תיכוני, ללא תלות אם היה גשם או לאו. מנגנון הופעת הפרחים תלוי בשני גורמי סביבה עיקריים: התקצרות אורן היום והתקררות שכבת הקרקע העליונה בה מונחים הפקעות והבצלים. התקצרות אורך היום תלויה במעלות הרוחב ועל כן נצפה

שבאותו מין צמח, כמו למשל סתונית סתונית האוכלוסיות היותר צפונית יתחילו לפרוח מוקדם יותר. הרי זה אתגר למטיילים ברחבי אירופה לבדוק ולדווח (פרט לביקור במוזיאונים וחנויות יוקרה...) האם נכונה ההכללה כי סתונית סתונית פורחת קודם בשדרות דנמרק ושבדיה לפני צרפת ואיטליה ?

לגבי המשתנה הסביבתי השני המשפיע על מועד הפריחה - טמפרטורות נמוכות - הבדיקה בטבע יותר קלה; אנו צפויים לראות את תחילת הפריחה של מתחילה קודם בראשי ההרים ורק מאוחר יותר למרגלותיהם. ואכן כך קורה בהר-החרמון עת **חלמונית גדולה, סתונית מול-הלבנון וכרכום חרמוני**. האם גם החצב מתנהג בצורה דומה? יש דוגמאות שכן; דוגמת חצבי מגדל-שמש המקדימים לפרוח כבר תחילת ספטמבר לעומת חצבי מצפה שלם בחוף ים-המלח הפורחים כל שנה רק בתחילת דצמבר. מאידך ישנם אוכלוסיות רבות שאינן נשמעות ל"חוק היפוך זה" ודווקא ישנם חצבים בחוף הכרמל הפורחים כבר בחודש יולי.

חצב מצוי יער ירושלים 23.6.23 ר. דונוביץ © חצב מצוי, עמק-חרוד 15.9.2023, מרס ©

בכתבה אחרת (אביעם ושמידע 2016) סיכמנו את דגמי הפריחה יוצאי הדופן של החצב והדגשנו שלעניות דעתנו מקור ה"בלגן" הוא העתקה מלאכותית של בצלי חצב ממקום למקום (אביעם ושמידע 2016). כך גם נראה מסיכום התצפיות והתמונות הרבות (לא פחות מ-131 תמונות מ-71 אתרים שונים): נראה שהשנה עמודי החצב מעט אחר לפרוח לפני השנה הקודמת ועתה הפריחה בשיאה. אכן מעונות רמים פורחים יותר מוקדם אך לא תמיד; הנה, באתר הר-גילה הגוש העיקר הממוקם ליד פלוגת מג"ב הגיע רק עתה לשיאו (21.9.23). אנו פותחים עתה את הנושא לדיון לאוהבי הצמחים של חוג כלנית ובכלל לכל חובבי הטבע בישראל.

ספרות :

דוכס ר ודפני א האבקת רוח וחרקים בחצב מצוי. רתם, 17: 30-39. שמידע א 1982 מדריך הצמחים לחבל הים-תיכוני בישראל. הוצאת כתר, ירושלים. אביעם מ ושמידע א 2016 הצומח של גבעת יודפת העתיקה, שדה החצבים ועצי הלבנה הרפואי, כתב-עת "כלנית" מספר 3.

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: דונוביץ ר. שמידע א. 2023. החצב פורח: האם הקדים או אחר לפרוח השנה
(תשפ"ד) ?

כתב עת כלנית, 9.

=====